

LA FILOSOFIA CATALANA A L'EXILI

Notes per a un estudi*

Antoni MORA

1. FILOSOFIA CATALANA: TRADICIÓ, ESCOLA I EXILI

Per què la proposta d'un estudi sobre la filosofia catalana a l'exili, quan aquesta és aparentment tan dispersa en autors i obres, i a tants anys d'haver-se esdevingut l'exili, i quan el període polític que el mantingué està ja clos? Per altra banda, ¿hem de fer una consideració molt diferenciada de la filosofia respecte a la resta de la cultura exiliada dels anys 1936-1939?

Començant per aquesta darrera qüestió, un estudi sobre la literatura catalana a l'exili com el d'Albert Manent¹ evidencia la diferència que aquesta pot tenir respecte a la filosofia. La major part dels escriptors han anat tornant al país, on són més o menys coneguts, i on han continuat escrivint i publicant, des de Joan Sales, que torna l'any 1948, fins a Agustí Bartra, que ho va fer el 1970, per esmentar-ne dos de ben diferents. Així, veiem que la filosofia ha tingut un altre camí que el de la literatura: la pràctica totalitat dels filòsofs a l'exili no han tornat a viure al nostre país, a penes hi han publicat i, llevat d'alguna comptada excepció, la seva obra ens és pràcticament desconeguda. Per adonar-nos d'això n'hi ha prou a repassar els noms que després anirem citant.

Aquest estat anòmal de la filosofia catalana a l'exili s'hauria d'examinar en relació a la situació de la filosofia dins la cultura catalana contemporània, que no és gaire menys anòmala. I als tres exilis que diu haver viscut Eduard Nicol —el del país, el de la llengua i el d'estar al marge dels centres de producció cultural europeus—², cal afegir-n'hi un quart: el que caracteritza la filosofia respecte a la cultura catalana. Aquest exili és el que explicarà la prolongació dels altres tres. A més, ens explicarà, en part, aquest permanent estar en fals que caracteritza fins ara mateix la filosofia en la nostra cultura.

Aquest estat anòmal ja és present quan tot sovint es posa en dubte la mera existència de la

filosofia catalana. És ja com un ritual iniciar un estudi sobre una obra filosòfica catalana amb aquest dubte. El que no es té en compte és que l'existència d'una filosofia catalana, si no li volem donar un místic sentit essencialista, queda més que assegurada i fora de tot dubte justament a través de qualsevol d'aquests estudis que comencen per interrogar-se sobre aquella existència. L'adjectivació de nacional a una filosofia es produeix per simple acumulació de noms i obres. Una filosofia nacional, valgui haver-ho de dir, és la que es produeix en el llarg del temps en una nació. Un cop entès això, podem començar a afegir adjectius a aquesta filosofia nacional, que serà més o menys interessant, original, pobre, profunda o allò que sigui. Amb Josep Ferrater Mora, aleshores, podem dir que els adjectius fan nosa quan es fa filosofia seriosa, «llevat dels adjectius que poden aclarir-nos l'estructura conceptual de la filosofia feta»³.

El dubte sobre una filosofia catalana ha estat afavorit, sovint, per la confusió entre la seva mera existència i una precipitada valoració de la seva qualitat i originalitat preses globalment, com si d'aquestes en depengués aquella. També ha acabat per confondre l'ús indiscriminat i poc rigorós de termes com «Escola de Barcelona» i «Tradició catalana» aplicats a la filosofia. Convé diferenciar una i altra amb molt de compte, encara que sigui d'una manera esquemàtica⁴.

Per «Escola de Barcelona» s'ha entès, inicialment, el grup de filòsofs vinculats a la Facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona dels anys vint i trenta, de la mateixa manera que es parlava d'una escola de Madrid, en referir-se a la Facultat de la Universitat d'aquesta ciutat. Ja a l'exili, José Gaos va parlar d'aquestes dues escoles en aquest sentit, i afegí que corresponien a les dues úniques facultats que en aquells anys

³ FERRATER MORA, Josep, «Reflexions sobre la filosofia a Catalunya», Discurs d'investidura doctor *honoris causa*, Bellaterra, Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1979, p. 37; text inclòs a *Les formes de la vida catalana i altres assaigs*, Edicions 62, Barcelona, M.O.L.C., 1980.

⁴ CARRERAS I ARTAU, Tomàs, per exemple, no distingeix entre «tradició» i «sentit d'escola» a *Introducció a la Història del pensament filosòfic a Catalunya*, Catalònia, Barcelona, 1931, p. 18. Estem d'acord amb ell, en canvi, quan diu que «cal distingir entre l'existència de la tradició filosòfica d'un poble, la valoració d'aquesta tradició i l'esdevenidor de la filosofia en el mateix poble», *op. cit.*, p. 90.

* Aquestes notes pertanyen a un estudi, en actual elaboració, sobre la filosofia catalana a l'exili, que es porta a terme amb els ajuts de la Fundació Bofill, l'obra Social de la Caixa de Barcelona i la C.I.R.I.T. (Ampliació d'estudis a l'estranger).

¹ MANENT, A., *La literatura catalana a l'exili*, Curial, Barcelona, 1976.

² En el diàleg televisat amb XAVIER RUBERT DE VENTÓS, *Pensadors catalans*, de pròxima edició.

hi havia a Espanya⁵. Més tard, en parlar alguns deixebles d'Ortega d'una «escuela» de Madrid en un sentit molt més específic del terme, semblava que també es podria parlar d'una escola de Barcelona en aquest sentit. En el seu article «La Escuela de Barcelona», Eduard Nicol explica minuciosament la inexistència d'una escola filosòfica catalana entesa així. Quan alguna vegada algú ha fet servir aquest text per dir el contrari, no ha comptat ni amb la seva primera frase, que diu «ja sé que no hi ha una Escola de Barcelona»⁶. Es pot dir pròpiament, doncs, que dels anys vint i trenta surt una escola de Madrid a l'entorn d'Ortega (com repetidament han fet els seus deixebles, especialment Manuel Granell i Julián Marías), i com a molt un grup de Barcelona, però no una escola⁷.

Una altra cosa que una escola és una tradició filosòfica. Per defensar-ne una de catalana, s'ha intentat alguna vegada buscar fonaments a *La Tradició Catalana* (1892), de Torras i Bages, sense tenir en compte que el que veritablement es proposava el bisbe de Vic era mostrar l'existència d'una tradició de pensament catòlic a Catalunya. Seguir part de les tesis de Torras i Bages per defensar una tradició filosòfica catalana pròpia és el que en el seu moment va interessar a Francesc Pujols en el seu divertit *Concepte General de la Ciència Catalana* (1918). Aquest autor i la seva obra ens poden donar una mica la idea de la perspectiva en què una tradició filosòfica catalana es pot defensar.

⁵ GAOS, J., «Los "transterrados" españoles de la filosofía en México», *Filosofía y Letras*, n.º 36, octubre 1949, p. 207; article posteriorment inclòs en el seu llibre *Filosofía mexicana de nuestros días* (1954). A partir d'aquest text podem pensar que és Gaos un dels primers en escriure sobre aquestes dues suposades escoles.

⁶ NICOL, E., «La Escuela de Barcelona», *El problema de la filosofía hispánica*, Tecnos, Madrid, 1961, pp. 165 i ss. FERRATER MORA, J., també inclou el dubte en parlar d'aquesta escola en el seu article corresponent al *Diccionario de Filosofía*. LLUÍS I FONT, P., igualment parla d'una manera molt matisada d'un «moviment filosòfic sorgit a Barcelona», «en certa forma continuat en el segle XX», article «Escola filosòfica catalana» a *Ictineu. Diccionari de les ciències de la societat catalana als Països Catalans*, Edicions 62, Barcelona, 1979, p. 179.

⁷ En aquest sentit és just LARROYO, F., quan, en parlar dels filòsofs exiliats espanyols, es refereix a «la escuela de Madrid» i al «grupo de Barcelona», *La filosofía iberoamericana*, Porrúa, Mèxic, 1978, pp. 134 i 137.

Parlant amb cert rigor, no hi ha aquesta tradició filosòfica. Una tradició no solament la constitueix una acumulació d'autors i obres aïllats en el temps (això que en el nostre context podem anomenar «filosofia catalana»), sinó que també cal comptar amb la vinculació d'uns autors als altres, llur continuïtat en el temps, una certa herència d'uns als altres a través d'anàlisis, crítiques, interpretacions, disputes, corrents, influències, escoles, grups, etc. En la filosofia catalana no es produeix aquest encadenat i no hi ha, per tant, un hàbit de crítica i tradició filosòfiques, com pròpiament continuem sense tenir ara mateix.

No és més que una contradicció produïda per aquestes mancances el fet que l'obra de Joaquim Xirau hagi estat dins la filosofia catalana una de les poques que ha estat estudiada d'una manera global i exhaustiva, almenys en dos treballs acadèmics sobre la seva filosofia; i que justament en ells se l'hagi considerat representatiu d'una escola de Barcelona, en un cas, i com a integrant d'una tradició catalana, en un altre.

La no existència d'una tradició filosòfica explica la debilitat, la poca originalitat de la filosofia catalana i la mínima força per acabar d'arrelar i ser fecunda. La resistència a reconèixer tot això perpetua aquest estat, i origina una situació anòmala de la filosofia dintre de la cultura catalana: un llarg exili. No és casual que, al final de la seva vida, Eugeni d'Ors fins i tot es considerés un expatriat intel·lectual; com tampoc no ho és que, recentment, més d'un filòsof s'hagi considerat exiliat respecte d'alguna institució. És per això que la filosofia exiliada del 1939 no ha pogut considerar acabat del tot el seu exili, tan enllà d'aquesta data, com ho ha anat fent la novella o la poesia. Ha estat la inèrcia d'una manca de tradició filosòfica, i potser una inconscient voluntat d'oblit cap a un passat filosòfic no especialment esplendorós, allò que ha ajudat a perllongar l'exili de l'obra filosòfica més enllà dels condicionants ja històrics que el motivaren i mantingueren tants anys.

Una de les maneres d'acabar amb aquesta inèrcia que ens continua afectant pot consistir a portar a terme una feina de mera recopilació: organitzar, explicar i relacionar les dades del nostre passat filosòfic, i recompondre'l en els seus fragments. Aquesta és una primera feina gairebé d'arxiver que, en la major part dels casos, no

s'ha fet⁸. Conjuntament amb això, s'hauria de passar a l'anàlisi, a la crítica, a la interpretació. No per improvisar precipitadament una tradició, sinó més aviat per iniciar-la. Les tradicions s'hereten, per dir-ho així, a través de les diverses *crítiques de les crítiques crítiques*. Cal, doncs, que comencem a fer tot just les primeres crítiques. En aquesta feina són fora de llot tota mena de triomfalismes; i, per tant, serà una inconveniència recordar massa que la cultura catalana ha donat el primer filòsof en llengua romànica, ja que dins d'aquesta cultura, i al llarg dels segles, l'exemple no ha estat molt seguit. També serà fora de lloc el derrotisme que ens ajuda a ser més mediocres del que som realment. Amb això, ens podríem carregar de moral, ésser una mica orteguians i començar a estudiar «les èpoques deslluïdes» de la nostra filosofia, les quals, per cert, no són poques i estan en la seva major part per estudiar. I així, per no perpetuar la buidor, podríem anar estudiant els buits, cosa que en una petita part ja s'ha començat a fer. Aleshores, un cop estudiats tots, ens podrem aplicar amb profit una lleugera variant de la dita d'Adorno: cal tenir assimilada la nostra *no* tradició per a poder odiar-la amb raó.

2. ALGUNES APROXIMACIONS A LA FILOSOFIA A L'EXILI

És clar que l'estudi que proposem té el seu principal sentit en la seva inexistència. Això no vol dir que no s'hagin fet alguns intents d'emprendre un estudi així o, més sovint, que no s'hagi indicat la necessitat de portar-lo a terme. Val la pena que en veiem alguns de significatius.

José Luis Aranguren ha estat un dels pri-

⁸ CARRERAS I ARTAU, T., diu: «Si existeix una tradició filosòfica catalana, és precis inventar-la. Si no existís aquesta tradició, i l'activitat filosòfica catalana, històricament considerada, es reduís a uns quants noms inconnexos, deslligats dels grans filòsofs o que fossin només un debil ressò d'aquests, aleshores caldria estudiar les causes profundes d'aquest fet col·lectiu. Ens trobaríem, doncs, en un primer i interessantíssim exercici d'introspecció col·lectiva», *op. cit.*, p. 90. D'acord amb les dues afirmacions, encara afegiríem que de no existir aquella tradició, com ja hem dit, igualment és precis inventar-la, és a dir, inventar la no tradició, cosa que ja suposaria «estudiar les causes profundes» d'aquesta inexistència.

mers, si no el primer, que ha indicat l'interès d'estudiar la filosofia catalana a l'exili. Ho va fer en el seu article «La evolución espiritual de los intelectuales españoles en la emigración» (1953). En una nota a peu de pàgina, diu que ha de deixar de banda, per manca de material bibliogràfic, «la evolución (o no evolución) de los intelectuales vascos y catalanes, especialmente, por ser mucho más numerosos e importantes, la de estos últimos»⁹.

Posteriorment, José Luis Abellán inicia els seus estudis sobre l'exili espanyol amb un text que és, o hauria pogut ésser, punt de partida per a posteriors estudis sobre la filosofia a l'exili: *Filosofía española en América. 1939-1966*¹⁰. El sentit d'aquest llibre era en la seva voluntat suggeridora, especialment en la seva quarta part on s'aplega un seguit d'autors, dades, apunts cronològics i bibliogràfics, que continuen constituint un important punt de referència per a posteriors estudis sobre el tema. La primera part, la dedica Abellán a «Tres filòsofs catalanes», amb tres capítols dedicats a Joaquim Xirau, Eduard Nicol i Josep Ferrater Mora. Era la primera vegada que, a Espanya, l'obra d'aquests autors s'estudiava d'una manera global.

En posteriors textos, Abellán ha insistit en la necessitat d'estudiar la filosofia a l'exili. Ho ha fet en el capítol dedicat a la filosofia i el pensament dins de *El exilio español de 1939* i a *Panorama de la filosofía española actual*¹¹.

En el seu llibre *Pensamiento español en la era de Franco (1939-1975)*¹², Elías Díaz ha estudiat el pensament espanyol a l'exili en relació amb el pensament de l'interior. Fa un interes-

⁹ ARANGUREN, J. L., «La evolución espiritual de los intelectuales españoles en la emigración», *Crítica y meditación*, Taurus, Madrid, 1977, 2.ª ed., p. 133.

¹⁰ Guadarrama, Seminarios y ediciones, Madrid, 1967.

¹¹ «Filosofía y pensamiento: su función en el exilio de 1939», *El exilio español de 1939*, III, *Revistas, pensamiento, educación*, Taurus, Madrid, 1976. En el llibre *Panorama de la filosofía española actual. Una situación escandalosa*, Espasa-Calpe, Madrid, 1978, dedica una part a l'exili: «En torno al exilio filosófico del 39».

¹² Tecnos, Madrid, 1983. Aquest llibre és una reelaboració de textos anteriors, publicats a la revista *Sistema* (1973), i apareguts posteriorment en forma de llibre amb el títol *Notas para una historia del pensamiento español actual* (eds. de 1974 i 1978).

sant repàs de l'inici del diàleg entre un i altre i les polèmiques que va originar.

El grup d'hispanistes de la Universitat de Tolosa, que en diferents ocasions s'ha dedicat a estudiar la filosofia espanyola¹³, ha dedicat un volum col·lectiu als *Philosophes ibériques et ibéro-américains en exil*¹⁴, entenent «filosofia» i «exili» en els seus sentits més amplis possibles, ja que en el llibre s'inclouen estudis sobre escriptors tan diversos com Anselm Turmeda, Joan Lluís Vives, el jueu Menasseh ben Israel, Ortega y Gasset, Ferrater Mora, Octavio Paz i Helder Cámara.

En el recent llibre col·lectiu publicat a Mèxic, *El exilio español en México. 1939-1982*, s'inclou un capítol sobre la filosofia firmat per Raúl Cardiel Reyes¹⁵. En ell se segueix la característica general de tot el llibre d'oferir dades errònies i contradictòries, tot fent alguna referència interessant. De fet, es tracta més d'un llibre que pretén donar una idea molt general sobre l'exili a Mèxic (la major part dels textos estan firmats per periodistes), que no pas d'un recull de textos molt especialitzats.

A aquests estudis i articles citats podríem afegir-ne d'altres que mostren l'interès que ha despertat la filosofia (o el pensament en general) a l'exili, especialment per part de filòsofs i intel·lectuals americans. Sobre això han escrit, entre d'altres, Francisco Romero, Leopoldo Zea, Francisco G. Díaz Lombardo o el ja esmentat Francisco Larroyo¹⁶. Uns i altres textos són tes-

timoni d'una obra que, malgrat tot, a penes ha estat estudiada en el nostre país. Des del llunyà text d'Aranguren, la manca de material bibliogràfic no pot seguir essent obstacle per començar a conèixer l'àmplia obra de la filosofia a l'exili. La ignorància d'aquesta, de fet, no s'ha degut necessàriament a això, ja que avui una bona part d'ella és localitzable en el nostre país. Quant a l'interès d'un estudi sobre aquesta filosofia, només ens cal afegir una mínima reflexió a l'entorn de la seva vigència. En el moment de l'article d'Aranguren l'interès d'aquest estudi podia coincidir amb el diàleg que des del país (especialment des de certs cercles intel·lectuals de Madrid) s'iniciava amb la filosofia espanyola a l'exili. En el moment del primer estudi d'Abellán es tractava d'una proposta d'estudi d'una obra en gran part ja feta. Avui ja es tracta d'un interès per recuperar una obra considerable, encara que només sigui pel volum. D'aquí a uns quants anys, si aquesta obra continua amb l'escàs ressò que té en la seva major part ara mateix, un estudi així començarà a tenir un valor arqueològic, un interès per a estudiar els rars. El més lamentable del cas és que això ja comença a passar.

3. ESQUEMA PER A ENDEGAR UN ESTUDI SOBRE LA FILOSOFIA A L'EXILI

Ens hem referit a l'interès per començar a estudiar els diversos períodes de la filosofia catalana a partir d'una primera etapa gairebé d'arxiver: classificar autors i obres, i fixar dades. Intentarem aplicar esquemàticament això a la filosofia catalana a l'exili.

En la mesura en què aquest estudi s'ha de proposar explicar allò que ha estat una part

que el desterrament és «la condició habitual de los filósofos españoles» (p. 30); ZEA, L., *La filosofía en México*, Biblioteca Mínima Mexicana, Mèxic, 1955, 2 vols.; DÍAZ LOMBARDO, F. G., *Historia de la filosofía en México*, J. M. Cajica, Mèxic, 1973. Entre els espanyols que han parlat sobre el tema, apart dels coneguts textos de J. Gaos i J. Ferrater Mora, podem citar l'article de GUILLERMO DE TORRE, «La emigración intelectual, drama contemporáneo» (1940), inclòs a *Tríptico del sacrificio*, Losada, Buenos Aires, 1960, 2.ª ed.; ens consta que Ramon Xirau i Manuel Durán publicaran en breu textos sobre la filosofia catalana a l'exili.

¹³ GUY, A., *Les philosophes espagnols d'hier et d'aujourd'hui*, Privat éditeur, Tolosa, 1956, 2 vols.; REINE GUY, *Axiologie et métaphysique selon Joaquim Xirau. Le personnalisme contemporain de l'École de Barcelone*, Publications de l'Université de Toulouse-Le Mirail, Tolosa, 1976. Alain Guy ha anunciat una *Histoire de la philosophie espagnole*. El mateix Guy ha fet un petit balanç d'aquest grup de Tolosa: «La philosophie espagnole a l'étranger: l'équipe de Toulouse», *Actas del I Seminario de Historia de la Filosofía Española*, Ediciones Universidad de Salamanca, Salamanca, 1978.

¹⁴ Publicacions de l'Université de Toulouse, Le Mirail, Tolosa, 1977.

¹⁵ «La filosofía», *El exilio español en México. 1939-1982*, Fondo de Cultura Económica i Salvat, Mèxic, 1982.

¹⁶ ROMERO, F., «Tendencias contemporáneas en el pensamiento hispanoamericano» (1942), *Filosofía de ayer y de hoy*, Argos, Buenos Aires, 1947, i també *Ortega y Gasset y el problema de la jefatura espiritual y otros ensayos*, Losada, Buenos Aires, 1960, on diu

important de la filosofia catalana dels anys trenta ençà, cal atorgar una especial atenció als dos filòsofs més reconeguts d'aquells anys, els quals després s'exiliaren: Jaume Serra Hunter i Joaquim Xirau. Els podem considerar, ambdós, dins d'un primer grup generacional, ja que, malgrat pertànyer a dues generacions distintes, durant els anys vint i trenta tots dos eren professors del segon grup generacional que va viure des de dintre la reforma de la Universitat de Barcelona entre el final dels seus estudis i l'inici de donar-hi classes.

Distingim, doncs, un primer grup generacional (*a*), que durant els anys vint i trenta professava a Barcelona, que havia nascut abans del canvi de segle i que va participar activament en la reforma universitària de la República (Serra Hunter va ser rector de la Universitat de Barcelona, en la transició de la Dictadura a la República, i Xirau va ser degà de la Facultat de Filosofia i Lletres d'aquesta Universitat, facultat-pilot d'aquella reforma). En un segon apartat (*b*), dins d'aquesta darrera distinció, incloem autors que no són estrictament filòsofs, bé perquè en tenen la formació però no s'hi van dedicar de ple (és el cas de Luis de Zulueta o Josep M. Capdevila), o bé perquè a partir d'una altra formació es van dedicar, en una part de la seva obra, a algunes qüestions filosòfiques (Emili Mira o Joan Cuatrecasas).

En el segon grup generacional (nascuts entre el 1900 i el 1912) distingim igualment els dedicats plenament a la filosofia (*c*), dels que, malgrat llur formació, només s'hi van dedicar parcialment (*d*) (en aquest cas, Rodolf Llorens). Incloem entre els primers des de Joan Roura-Parella fins a Josep Ferrater Mora, sense deixar de banda a Juan David García Bacca, que, si bé és nascut a Pamplona, es va doctorar a la Universitat de Barcelona (on va donar classes) i va publicar diversos textos en aquesta ciutat (algun d'ells en català).

Finalment no deixem de parlar d'un tercer grup, format per fills d'exiliats (excepte F. Riu). Aquest grup va perdre el sentit d'exiliat a mesura que avancem amb els autors: és plenament justificat d'incloure-hi Ramon Xirau, Manuel Duran i Josep Miret (si bé per algú serà més discutible que aquests dos darrers es puguin considerar plenament com a filòsofs), però

ja ho són menys autors posteriors que, en tot cas, hem cregut interessant d'esmentar.

A continuació hem aplegat en aquest esquema generacional tots aquells autors que creiem interessant de tenir en compte sense poder evitar una més o menys llarga llista de noms seguits de dades quasi telegràfiques. Com diem en el títol, allò que proposem aquí no és res més que les notes per a un estudi en curs.

4. PRIMER GRUP GENERACIONAL: DE SERRA HUNTER A CUATRECASAS

a) JAUME SERRA HUNTER (Manresa, 1878-Cuernavaca, 1943) es considerava continuador de Francesc Llorens i Barba. Des de 1913 va ser catedràtic d'Història de la Filosofia a la Universitat de Barcelona, on creà el Seminari de Filosofia l'any 1914. Com ja hem dit, del 1931 al 1933 és rector d'aquesta Universitat.

Serra Hunter s'autodefineix dins d'un «espiritualisme idealista». Jordi Sales ha perfilat la seva possible originalitat en l'intent d'adoptar a Catalunya la filosofia acadèmica francesa de finals de segle. Els seus textos sempre són a mig camí de la divulgació, des dels dos volums de *Filosofia i cultura* (1930 i 1932, fragments de diversa procedència) a les petites monografies que dedica a *Sòcrates* (1931) i *Spinoza* (1933). En aquest mateix sentit, podem recordar els articles filosòfics que escriu per a la *Enciclopedia Espasa*.

Exiliat el 1939 (recordem que va arribar a ser vice-president del Parlament de Catalunya), només s'arribà a publicar un llibre seu a Mèxic, dos anys després de la seva mort. Es tracta de *El pensament i la vida. Estímul per a filosofar* (1945, pròleg de Josep Carner), un llibre representatiu de tot el seu pensament, planer en la seva exposició, sense masses pretensions i, com diu Ferrater Mora, amb una filosofia «molt segle XIX». El llibre també es publicà en castellà (1945, pròleg de Juan David García Bacca), però no es pot dir que el seu autor tingués gaire temps per a integrar-se en els medis filosòfics mexicans.

JOAQUIM XIRAU (Figueres, 1895-Mèxic, 1946) és més bon coneixedor de la filosofia contemporània, almenys d'alguns dels corrents més importants, com la fenomenologia, que ja expli-

ca a les seves classes. Amb ocasió dels cursos de doctorat que va haver de fer a Madrid (es doctorà en Filosofia amb una tesi sobre Leibniz —1921— i en Dret amb una sobre Rousseau —1923) coneix a Ortega, a qui no deixa de tenir sempre una admiració, però rep una influència més directa i permanent de la Institución Libre de Enseñanza, especialment a través de Manuel B. Cossío, sobre qui va fer un llibre (*Manuel B. Cossío y la educación en España*, 1945). La voluntat pedagògica que, en part, rep de la Institución no és del tot deslligable de tota la seva labor a Barcelona (on trasllada la seva càtedra de Lògica, a partir del 1929) com a professor, on crea el Seminari de Pedagogia.

L'obra filosòfica barcelonina de Xirau no és la més destacable, però ja indica un fil de pensament que no abandona. Una crítica a la filosofia moderna i una recerca d'un fonament per a filosofar ja es troba explicitat a *El sentit de la veritat* (1927) i a *L'amor i la percepció dels valors* (1936)¹⁷. A l'exili mexicà la seva obra escrita assoleix una major originalitat a partir de *Amor y mundo* (1940). En ell, Xirau troba una síntesi a les seves preocupacions filosòfiques, en un camí proper al que ha estat un filòsof que progressivament ha anat tenint en compte, Scheler, i un que en aquests anys va anar descobrint, Whitehead, per no citar ja el filòsof que sempre és en el rerafons del seu pensament, com és sant Agustí. A l'exili també escriu dos llibres sobre altres dos filòsofs que coneix bé i que no l'han deixat d'influir, com són Bergson i Husserl. En els seus darrers llibres mostra una especial preocupació a l'entorn del problema del temps (a partir de *Lo fugaz y lo eterno*, 1942) i escriu un seguit de llibres sobre pensadors catalans i espanyols, una mica entre l'enyor i l'esperança: *Vives* (1944), *Llull* (1946, el seu darrer llibre) i l'esmentat sobre Cossío.

¹⁷ Sobre l'etapa barcelonina de Joaquim Xirau han donat testimoni CALSAMIGLIA, J. M.^a i MARAGALL, J., «Semblança de Joaquín Xirau», *Insula*, n.º 234, maig 1966, p. 5, i el mateix MARAGALL, J., «Record de Joaquim Xirau», *Convivium*, n.º 26, gener-març 1968, pp. 115-122, i en el pròleg a l'edició barcelonina de *Amor y mundo* (1983). Podem esmentar també la molt ambigua referència que fa MACHADO, A., de Xirau a «Miscelánea apócrifa: sigue Mairena...», *Hora de España*, n.º 20, agost 1938, pp. 5-12 (inclòs a *Juan de Mairena*).

b) LUIS DE ZULUETA (Barcelona, 1878-Nova York, 1964) inicia una llarga correspondència amb Unamuno a propòsit d'un comentari que aquest li va voler fer a un article seu publicat a *La Publicidad*, «La prudència de León XIII» (1903). Des d'aleshores, Unamuno es converteix en receptor de les inquietuds i dubtes del jove Zulueta, dels seus interessos per la filosofia, de la seva formació a l'estranger abans que a Espanya, de la seva inclinació cap a qüestions de pedagogia. Progressivament, però, se sentí més pròxim a Giner de los Ríos i a la Institución Libre de Enseñanza. Va fer la seva tesi doctoral sobre la pedagogia de Rousseau (1910), i va combinar l'activitat política amb la de publicista, sempre des d'una perspectiva republicana d'esquerres (al llarg del temps, passa de ser diputat per Solidaritat Catalana a ser-ho per Acció Republicana, i assoleix el càrrec d'ambaixador al Vaticà, després el de ministre d'Estat). S'exilià a Bogotà, Ginebra i Nova York. La seva obra és molt dispersa en diaris, revistes i conferències.

JOSEP M. CAPDEVILA (Olot, 1892-Banyoles, 1972) té uns inicis molt propers a Eugeni d'Ors, qui l'anomenà assistent a la direcció del Seminari de Filosofia, conjuntament amb Joan Crexells (1919). Més tard és membre fundador de la Societat Catalana de Filosofia (1923). La seva activitat, però, es decanta més cap a la crítica literària i el periodisme. En aquest darrer camp, dirigeix la revista de Carles Cardó *La Paraula Cristiana* (1925), i funda amb Josep M. Junoy el diari catòlic *El Matí*, del que n'és director (1929-1934). S'exilià a Colòmbia. La seva obra filosòfica gira a l'entorn d'un neotomisme una mica *sui generis* i de no molta volada, en textos com *Bellesa i veritat* (1924) i especialment *En el llindar de la filosofia (Correspondència amb Maurici Serrabima*, 1960). Sobre la seva relació amb d'Ors té Eugeni d'Ors. *Etapa barcelonina* (1965). Del conjunt de la seva obra, i a més d'aquest darrer llibre citat, val la pena tenir especialment en compte els seus reculls de crítiques literàries: *Poetes i crítics* (1926) i *Estudis i lectures* (1965).

EMILI MIRA (Cuba, 1896-Brasil, 1964) va portar a terme una important labor en psicologia a la Barcelona dels anys trenta. Va ser el primer que en aquest país va escriure sobre Freud (*La psicoanàlisi*, 1926). Cap de l'Institut

Psicotècnic de Barcelona (1931-1939), fou codirector, amb Joaquim Xirau, de la *Revista de Psicologia i Pedagogia*, en la qual va publicar interessants articles com, entre d'altres, «Assaig psicològic sobre el dolor» o «Psicopatologia dels estats passionals». Exiliat al Brasil, va escriure sobre els temes més diversos relacionats amb la psicologia: *Los fundamentos del psicoanálisis* (1943), *Manual de psicología jurídica* (1945) i *Cuatro gigantes del alma: el miedo, la ira, el amor, el deber* (1947), entre molts d'altres.

BARTOMEU OLIVER (Benissalem, Mallorca, 1894-Caracas, 1972) tampoc és exactament un filòsof, però val la pena esmentar-lo pels seus llibres sobre Ciceró (*Cicerón en su vida y en su obra* i *El legado de Cicerón*). S'exilià a Caracas, on fou un dels primers professors de la Facultat de Filosofia i Lletres, de la qual va ser degà.

JOAN CUATRECASAS (Camprodon, 1899) és metge, professor de Patologia general a la Universitat de Barcelona (1924) i catedràtic d'aquesta especialitat a la de Sevilla (1930). Exiliat a l'Argentina, a part de seguir com a metge i professor de medicina a universitats d'aquell país, s'interessa per l'antropologia filosòfica, matèria de la qual n'arriba a ser professor a la Universitat de La Plata. A més d'una molt abundant bibliografia sobre diverses qüestions mèdiques, és autor de diferents textos a l'entorn d'una peculiar visió d'antropologia i biologia, com *El hombre, animal óptico* (1963), *La metamorfosis del hombre masa* (1967) i *Psicología de la percepción visual* (1981). És d'ell el pròleg a l'edició castellana del llibre pòstum de Ramon Turró, *Tres diálogos* (1951). Altres textos seus són *Lenguaje, semántica y campo simbólico* (1972) i *Ramón Llull, médico y filósofo* (1977).

5. SEGON GRUP: LA GENERACIÓ DE L'EXILI

Hi ha qui ha anomenat aquest grup la generació de la República, ja que està formada pels qui van acabar llur formació a la Universitat reformada i van començar a professar-hi. Per primera vegada a Catalunya, un grup de joves tenia una formació filosòfica sòlida i amb coneixement dels corrents del pensament europeu més importants del moment. La pregunta sobre què hauria estat la filosofia en aquest país, a partir

de la Facultat de Filosofia i de les generacions formades en ella no té resposta. Només ens queda la possibilitat de saber què ha estat dels qui integraren aquelles primeres generacions després de la guerra. Alguns dels que restaren a Catalunya foren depurats i separats de la Universitat: Josep M. Calsamiglia (Barcelona, 1913-1982) i Jordi Maragall (Barcelona, 1911). Els que varen anar a l'exili van córrer una sort diversa.

c) JOAN ROURA-PARELLA (Tortellà, 1897-Middletown, 1983) va estudiar a Barcelona, Madrid i Berlín. En aquesta darrera ciutat va seguir cursos d'Spranger, Köhler i Jaeger. Del primer rep una influència decisiva, especialment pel que fa a la lectura de Dilthey, i una certa concepció de la pedagogia. Els seus textos giren a l'entorn d'aquests autors, que coneix molt bé, i sobre qüestions que els són pròpies: la unitat de la ciència a partir de la construcció del món espiritual; la psicologia com a base de les ciències de l'esperit. S'exilià primerament a Mèxic, per passar després als E.U.A. Entre les seves obres hi ha la seva tesi doctoral *Educació i ciència* (publicada en castellà a Mèxic, 1940; en curs de publicació a Barcelona de l'original català), *Eduardo Spranger y las ciencias del espíritu* (1944), *El mundo histórico social (Ensayo sobre la morfología de la cultura de Dilthey)* (1947) i *Tema y variaciones de la personalidad* (1950).

JUAN DAVID GARCÍA BACCA (Pamplona, 1901) té una formació quasi tan àmplia com ho és la seva obra en el nombre de llibres. Parteix d'un bon coneixement de l'escolàstica i del tomisme (té diversos textos sobre diferents qüestions escolàstiques, alguns en llatí), però també dels grecs (tradueix l'obra completa de Plató i llibres d'Aristòtil, Euclides, Plotí, Plutarc...), de la física i de la matemàtica moderna i de la filosofia contemporània en general. Fa el doctorat a la Universitat de Barcelona (*Ensayo sobre la estructura lógico-genética de las ciencias físicas*, 1935) i hi fa classes. Aquí publica, entre tants altres textos, *Introducción a la lógica amb aplicacions a la filosofia i a la matemàtica* (2 vols., 1934) i *Introducción a la lógica moderna* (1936). S'exilià a Mèxic i després passà a Quito i a Caracas. Escriu sobre diversos pensadors equatorians i veneçolans, tot recopilant textos d'ells. En el seu pensament és important el

descobriments de Heidegger (molt present, per exemple, en les seves traduccions dels pre-socràtics, 1942), però també el de Marx (*Humanismo teórico, práctico y positivo según Marx*, 1965).

Aquests coneixements i aquestes etapes són interioritzats per García Bacca en un pensament que té una forta voluntat per crear una filosofia original que es vol expressada en un estil molt personal. Això el porta també a una confrontació de filosofia, literatura i poesia al llarg de molts dels seus textos (especialment, *Filosofía en metáforas y palabras. Introducción literaria a la filosofía*, 1945, i *Glosas filosóficas a unos versos de Antonio Machado*, 1959). El resultat de tot això és una obra gairebé inabastable en pàgines publicades, en temes tractats, en coneixements exhibits i, sobretot, encreuats. A més, fa una molt peculiar anàlisi de tota mena de filosofies: *El poema de Parménides* (1942), *Nueve grandes filósofos contemporáneos y sus temas* (1947), *Siete modelos de filosofar* (1950). Sovint s'ha considerat que *Metafísica natural estabilizada y problemática metafísica espontánea* (1963) era la seva obra més personal i definitiva, però García Bacca és molt lluny d'haver dit l'última paraula. Actualment anuncia la publicació d'un gran volum titulat *Pasado, presente y porvenir de grandes nombres*. Mentrestant encara ha tret *Vida, muerte e inmortalidad* (1983) i ha culminat la traducció de les obres completes de Plató. Recentment, una editorial barcelonina ha iniciat la publicació d'obres de García Bacca amb més textos inèdits d'aquesta tan peculiar filosofia: *Tres ejercicios literario-filosóficos de dialéctica* i *Tres ejercicios literario-filosóficos de economía* (ambdós del 1983), entre d'altres.

LUIS FARRÉ (Montblanc, 1902) és a l'Argentina des del 1932. Allí fa el doctorat (*Axiología y filosofía antigua*, 1944) i des d'aleshores fa classes a diverses universitats del país. És autor de diversos llibres d'estètica (*Estética*, 1950, *Categorías estéticas*, 1966) i de textos sobre els més diversos autors (Unamuno, James, Kierkegaard, Lucreci, Santayana). Ja des de la seva antropologia, segurament el seu llibre més conegut entre nosaltres (*Antropología filosófica. El hombre y sus problemas*, 1968, en actual reelaboració), la decantació cap a preocupacions més de tipus religiós, i concretament cap a la teologia, es va fent més explícita (és professor del

Instituto Superior Evangélico de Estudios Teológicos de Buenos Aires). És testimoni d'això *Filosofía de la Religión* (1969), *Aislamiento y comunicación* (1970), *Hombre y libertad* (1972) i *Libertad y riesgo en una teología del hombre y del mundo* (1976).

EDUARD NICOL (Barcelona, 1907) va estudiar inicialment per a mestre, abans que filosofia. L'any 1933 guanyà la càtedra de l'Institut Salmerón de Barcelona (del qual n'arribà a ser director). L'any 1938 fou nomenat secretari de la Fundació Bernat Metge. S'exilià el 1938 a Tolosa i passà a Mèxic on fixà la residència. Allí va ser secretari de la revista *Filosofía y Letras* (1941) i director fundador de *Diánoia* (1955). Creà el Seminari de Metafísica, del qual n'és catedràtic.

Nicol és el filòsof català que ha emprès la construcció d'una obra filosòfica sistematitzada, tot cercant un replantejament dels problemes fonamentals de la filosofia. Des del seu primer llibre (*Psicología de las situaciones vitales*, 1941) queda clar aquest plantejament i, pràcticament, hi queda de la manera que s'anirà desenvolupant. Els autors contemporanis més presents en la seva obra, gairebé els seus interlocutors, són Heidegger, Bergson i, en menor mesura, Cassirer. La seva obra es va construint peça a peça, amb una gran voluntat de claredat, rigor i coherència interna, perfilant-se progressivament d'un llibre a l'altre (i en molts casos reelaborant-ne més d'un). A través de la seva trajectòria, podem veure tres etapes. Una primera etapa és una crítica a la metafísica tradicional (que constitueix una negació de l'ésser atemporal i immòbil de Parménides) en llibres com *La idea del hombre* (1946 i 1977) i *Historicismo y existencialismo* (1950 i 1960). En una segona etapa es dedica a defensar una ontologia de l'ésser a la vista i temporal (identificant ésser, expressió i símbol), en llibres com *Metafísica de la expresión* (1957 i 1974) i *Los principios de la ciencia* (1965). Una tercera etapa la constitueix una trilogia a l'entorn de la filosofia i el seu esdevenidor: *El porvenir de la filosofía* (1972), on es plantegen i analitzen els agents externs a la crisi de la filosofia i de l'home (per a Nicol, ambdues són inseparables); *La reforma de la filosofía* (1980), que en relació a l'anterior seria una revisió a la crisi interna de la filosofia (de fet es tracta d'un estudi de la crisi filosòfica de la

modernitat); i la *Crítica de la razón simbólica. Revolución en la filosofía* (1983), recapitulació dels dos llibres anteriors (pràcticament una superació dels seus negres presagis) i, pròpiament, de tota la seva obra.

Nicolé és autor d'altres llibres que complementen i desenvolupen diverses qüestions dels llibres esmentats, com *El problema de la filosofía hispánica* (1961), *La primera teoría de la praxis* (1978) i *La agonía de Proteo* (1981). És interessant destacar, del primer, la distinció que fa de filosofia i assaig, ja que la confusió de l'una amb l'altre constitueix, per a Nicolé, aquest «problema de la filosofía hispánica».

DOMÈNEC CASANOVAS (Barcelona, 1910-1978) va ser un dels deixebles més directes de Joaquim Xirau. A mitjan els anys trenta, va fer classes al Seminari de Pedagogia. Va ser catedràtic dels Instituts de Vigo i de Manresa, si bé per poc temps, a causa de la guerra civil. Fou professor de l'École de Sciences Politiques de París (1938). Exiliat a Bogotà, col·laborà a *El tiempo*, i d'allí passà a Caracas, on, l'any 1944, fundà la Facultat de Filosofia i Lletres, de la qual n'arribà a ser degà. Havent tornat a Barcelona des del 1959, deu anys més tard és reincorporat a la Universitat Autònoma, on es doctora amb un treball titulat *Una evolución histórica del concepto de verdad* (1973). Entre els seus llibres trobem dos textos d'introducció a la filosofia: *Las tendencias fundamentales de la filosofía actual y otros ensayos* (1941, que inclou també una *Introducción a la filosofía de san Agustín*) i *La duda peregrina* (1953), una història de la filosofia que inicialment va aparèixer en forma d'articles a la premsa diària.

JOSEP FERRATER MORA (Barcelona, 1912) és el filòsof català exiliat que necessita menys presentació. Havia publicat ja un llibre, *Cóctel de verdad* (1935), abans d'exiliar-se a Cuba (on escriu la primera edició del *Diccionario de Filosofía*, 1941); després va a Xile (on, entre d'altres, escriu *Les formes de la vida catalana*, 1944, *Cuatro visiones de la historia universal*, 1945, i *El sentido de la muerte*, 1947). La resta de la seva obra l'escriu als E.U.A., on resideix des de 1947.

El mateix Ferrater ha descrit la seva trajectòria com un progressiu despullar-se de retòrica. I, realment, això és evident si analitzem l'evolució que va de l'esmentat llibre *El sentido de*

la muerte a *El ser y la muerte*, dos llibres que conserven una idèntica estructura de capítols, però que han sofert successives reelaboracions amb el darrer títol (1962), 1967, fins a la de 1979), que són resultat de diferents etapes del seu pensament. Aquest constant replantejament dels propis llibres, que el mateix Ferrater indica i explica d'un text a l'altre, constitueix una de les característiques més pròpies de la seva manera d'entendre la filosofia, segurament un dels seus punts més permanents: que en filosofia mai s'arriba a dir l'última paraula, ja que aquest és un saber en una constant evolució.

La distància entre els dos llibres sobre la mort ve determinada sobretot pel progressiu allunyament que Ferrater experimenta respecte a les filosofies europees (els existencialismes, un cert orteguisme...) i per una lenta aproximació cap a les filosofies anglo-saxones, que no és en absolut forçada respecte al temperament filosòfic de Ferrater i la qual acaba per coincidir amb la seva anada a Nordamèrica. En aquest sentit cal tenir en compte que *El sentido de la muerte* no és pas un llibre existencialista (la mort és, des del principi, un motiu per a cercar el que en diu «una ontologia general»), de la mateixa manera que el parallelisme entre *El ser y el sentido* i *El ser y la muerte* amb els llibres de Heidegger i Sartre només és present en els títols, com ha dit el mateix Ferrater.

La progressiva presència de la filosofia analítica és especialment notable a partir de *El ser y el sentido* (1967), de *Indagaciones sobre el lenguaje* (1970), i és motiu de reflexió i autoanàlisi a *Cambio de marcha en filosofía* (1974). El «canvi de marxa» es refereix, doncs, no solament al decurs de la filosofia en general, sinó, i molt especialment, a la pròpia, ja que en funció d'ella Ferrater porta a terme un lúcid replantejament de varis punts de la seva filosofia exposada en llibres anteriors. Aquesta actitud de replantejaments serà represa en el llibre de filosofia més personal, fins ara, de Ferrater, *De la materia a la razón* (1979), en el qual el caràcter de constant evolució i autocrítica correspon plenament a una actitud filosòfica (més que a una filosofia i, fins i tot, més que a un mètode), on l'anàlisi opera sempre tenint en compte diversos punts de vista que ell pretén integrar (d'aquí l'anomenat «integracionisme», que no té res a veure amb cap forma d'eclecticisme).

En textos recents, Ferrater s'ha aproximat a l'ètica (*Ètica aplicada*, amb Priscilla Cohn, 1981), a la crítica literària (*El mundo del escritor*, 1983) i a la novel·la (*Claudia, mi Claudia*, 1982), per no citar els seus textos sobradament coneguts i més propers a la divulgació i a la informació (tot sovint reeditats), entre els quals hem d'incloure els quatre volums que ja componen el diccionari.

d) No incloem entre els filòsofs catalans a l'exili Luis Recasens Siches (Guatemala, 1903-Mèxic, 1977), filòsof del dret, de pares catalans i format a la Universitat de Madrid (sempre es va considerar un deixeble d'Ortega)¹⁸. Sí que hem de considerar-hi, en canvi, RODOLF LLORENS I JORDANA (Vilafranca del Penedès, 1910), que, per la seva formació, s'inclou de ple en el grup anterior, però a qui l'exili no li permeté que es dedicés a la filosofia. Va tractar personalment a Eugeni d'Ors quan aquest intentava preparar el retorn a Barcelona. Llorens, però, es va allunyar molt aviat de l'autor de *La ben plantada*, tot escrivint una rèplica d'aquest llibre, *La ben nascuda* (1937, noves edicions de 1957 i 1977). També és autor del llibre *Servidumbre y grandexa de la filosofía* (1949), una introducció a la filosofia (en la qual cada capítol està encapçalat per una cita de Ramon Turró), que havia de ser un preàmbul d'una història de la filosofia que ja no es va publicar. També de Llorens, entre d'altres llibres, és *Com han estat i com són els catalans* (1968).

¹⁸ Tampoc incloem altres autors que abans de l'exili havien fet alguna cosa més o menys relacionada amb la filosofia, però que un cop exiliats no van escriure res sobre aquesta disciplina. És el cas de Joan MONTSENY «Federico Urales» (Reus, 1864-Dordogne, 1942), que entre molts textos teòrics de l'anarquisme va escriure *La evolución de la filosofía en España* (publicat inicialment a *La Revista Blanca* entre 1900 i 1902). També és el cas de Manuel SERRA MORET (Vic, 1884-Perpinyà, 1963), de qui només coneixem, sobre filosofia, un text anterior a l'exili: *Nocions d'història i de filosofía* (1930). (Una biografia sobre Serra i Moret la va escriure FOIX, P., *Serra i Moret*, Editores mexicanos unidos, 1967). Finalment, Francesc PUJOLS (Barcelona, 1882-Martorell, 1962) tampoc va publicar res a l'exili. Sobre ell i el seu pensament sí ho va fer Artur BLADÉ I DESUMVILA (Benissanet, 1907) en el seu exili mexicà: *Geografía espiritual de Catalunya* (1944) i *Francesc Pujols per ell mateix* (1967).

6. LES DARRERES GENERACIONS

Incloem en aquest grup la possibilitat d'estudiar els fills d'exiliats nascuts a l'entorn del 1925 (a més de Frederic Riu, com un cas especial) i dos autors (més enllà d'un exili pròpiament dit) d'una altra generació.

RAMON XIRAU (Barcelona, 1924), fill de Joaquim Xirau, a qui sempre ha considerat com el seu primer mestre, ha estat considerat un home-pont entre cultures i entre disciplines. La seva obra parteix en bona part d'un interès per la filosofia de la història (amb textos com *El péndulo y la espiral*, 1959, *Introducción a la historia de la filosofía*, 1964, i *El desarrollo y las crisis de la filosofía occidental*, 1975). També té diversos estudis sobre autors de tots els temps, especialment contemporanis (Wittgenstein, Mounier, Teilhard de Chardin). La seva condició de filòsof i poeta l'ha portat, des de molt aviat, a la crítica literària en molts textos en els quals analitza autors espanyols i americans, com *Poesía hispanoamericana y española* (1961), *Tres poetas y la soledad* (1955), *Poesía y conocimiento* (1978) i *Dos poetas y lo sagrado* (1980). És membre del Colegio Nacional de Mèxic, i director fundador de la revista *Diálogos*.

MANUEL DURAN (Barcelona, 1925) s'exilià amb la seva família a Montpeller, i d'allí passà a Mèxic (1942), on va ser alumne de Joaquim Xirau i d'Eduard Nicol. Ha escrit poesia (una part d'ella en català) i s'ha dedicat principalment a la crítica literària. És catedràtic de literatura espanyola a la Universitat de Yale, on és director de departament. És autor de *La ambigüedad en el Quijote* (1960), entre molts altres llibres. De filosofia, ha escrit articles sobre Ortega, Scheler, Heidegger, Unamuno, Lukács i Buber, entre d'altres.

FREDERIC RIU (Lleida, 1925) surt del país l'any 1945 cap a França, i al cap d'un any va a Caracas, on estudia filosofia, i hi té com a professors García Bacca i Casanovas. Amplia estudis, becat, a la Universitat de Friburg. Torna a Caracas el 1956, on és professor de l'Escola de Filosofia de la Universitat Central. En llibres breus, concisos i penetrants ha anat mostrant la seva preocupació per l'ontologia contemporània (*Ontología del siglo XX*, 1966) i el marxisme (*Historia y totalidad. El concepto de rei-*

ficación en Lukács, 1968, i *Tres fundamentaciones del marxismo*, 1976). Altres llibres seus són *Ensayos sobre Sartre* (1968) i *Usos y abusos del concepto de alienación* (1981). Té en preparació un text sobre Ortega.

Podem citar, encara, JOAN ESPINASA (Montcada i Reixac, 1926), que es graduà en filosofia a Mèxic amb un treball sobre Louis Lavelle, i dos fills d'exiliats (els quals no en són ells pròpiament) d'una generació posterior, ULISSES MOULINES i ROGER BARTRA. Moulines (Caracas, 1946) estudià a Barcelona i es doctorà a Munic. S'ha dedicat principalment a la filosofia de la física. Entre d'altres obres, és autor de *La estructura del mundo sensible* (1973) i de *Exploraciones metacientíficas* (1982). Membre del Instituto de Filosofía de la U.N.A.M. recentment ho és de la Universitat de Bielefeld. Roger Bartra (Mèxic, 1942) és fill d'Agustí Bartra. Primerament s'havia dedicat a l'Arqueologia, però es decantà cap a la sociologia (es doctorà a la Universitat de París). Ha fet una crítica al marxisme des de dintre a *Las redes imaginarias del poder político* (1981). Va ser director de la desapareguda revista mexicana *El machete*.

7. FILOSOFIA: CATALANA I A L'EXILI

En descartar, com hem fet al principi, l'existència d'una tradició i d'una escola pròpiament dites en la filosofia catalana, no hem negat que aquesta pugui tenir una característica en comú, encara que només consisteixi en la manca d'una tradició o d'una escola, o per l'acumulació d'un seguit de dissorts. Després de passejar la nostra filosofia per l'exili americà, és possible que ens trobem amb noves característiques comunes, o potser amb les mateixes, però engrandides. Si això és així ho haurem de dir un cop fet l'estudi que ens hem proposat. Vegem-ne, però, el que pot ser algun tret avançat.

En els anys trenta, sembla que una part de les bones perspectives que es veuen per a la filosofia vénen donades per la possible superació d'uns mals endèmics: la desvinculació entre universitat i filosofia, la pràctica inexistència d'una comunitat filosòfica, i el poc coneixement de les filosofies coetànies europees (per no repetir ja el desconeixement del propi passat filosòfic). La pràcticament nul·la interdependència entre uni-

versitat i filosofia és un cas molt peculiarment català, ja que és una interdependència pròpia de la filosofia europea contemporània. A Espanya, aquesta interdependència s'importa tard, però amb una certa eficàcia, en tots els sentits, per part d'Ortega. A Catalunya, però, fins al 1910, només tenim una Facultat de Filosofia de nom; no és fins molt més tard que aquesta assoleix una certa vitalitat. Això (sí bé no només això) ha permès que un d'Ors es veiés exclòs del que hauria estat el seu lloc «natural», o que en aquest país tinguessin audiència com a filòsofs personatges com Pompeu Gener o Francesc Pujols, mentre gent com Zulueta o Capdevila, entre els abans esmentats, havia de renunciar a la filosofia al mateix temps que renunciava a la Universitat.

La reforma universitària semblava una garantia per a trencar amb això. La Facultat de Filosofia era, justament, una facultat-pilot d'aquesta reforma, i Joaquim Xirau n'era un dels animadors. El mateix Xirau, des d'altres llocs (com l'Institut Psicotècnic o la *Revista de Psicología i Pedagogia*), impulsava aquest sentit d'una comunitat de pensament, així com era ell mateix qui, a les classes, explicava alguns dels corrents filosòfics vigents en l'Europa d'aquells moments.

Amb l'exili, el grup dels joves filòsofs que van rebre aquesta formació (de Roura-Parella a Ferrater Mora) es van dispersar i només en part van treure rendiment de l'esperit d'aquells pocs anys. La universitat que van perdre a Barcelona la van recuperar, la major part d'ells, en els països de l'exili (com ho hem vist en el cas de Casanovas a Caracas, quan no hi havia Facultat, la creaven), però en un sentit molt diferent, ja que en la major part dels casos eren unes universitats amb molts més problemes i mancances que els que havien deixat enrera. Els nous medis van imposar un cert aïllament per als filòsofs exiliats; un aïllament cada vegada més gran i que els anava desconectant, en la seva majoria, de la filosofia que en aquell moment es feia en altres indrets.

Apareix en ells, a més, allò que ha estat una constant en els filòsofs catalans contemporanis, d'Eugeni d'Ors a Ramon Turró, i d'aquest a Joaquim Xirau, a Eduard Nicol i a Josep Ferrater Mora: un neguit per a fer una filosofia original. Aquest neguit, sovint, és motiu d'un més gran aïllament i desconexió respecte d'altres fi-

losofies. Però això encara queda més aprofundit en un sentit més negatiu si tenim en compte la desvinculació respecte al país d'origen, que acaba per agafar la forma d'un cap-i-cua: els filòsofs exiliats parteixen d'una manca de tradició pròpia que no els dóna un punt de referència sòlid de vinculació, ni els permet de discrepar seriosament, filosòficament, amb la poca obra que havien produït les generacions que els eren anteriors; d'aquesta mateixa manera, les generacions posteriors a ells tampoc no han discrepat d'ells, tampoc han seguit un camí d'aproximació i allunyament respecte a la seva obra. Pensem en el paper real que té avui a Catalunya l'obra filosòfica d'Eduard Nicol o la de Ferrater Mora.

Recentment s'ha tornat a plantejar el possible retrobament que la cultura catalana té pendent amb el seu passat (de vegades, inclús, amb el seu present) filosòfic. Per una banda, Xavier Rubert de Ventós ha vist en l'actitud de Joan Crexells una possible «tercera via» entre la comunitat d'una filosofia clàssica i universal i la continuïtat d'una filosofia més pròpia del nostre país¹⁹. Ara, en un text posterior, el mateix Rubert ha

¹⁹ RUBERT DE VENTÓS, X., «Joan Crexells o la filosofia a casa nostra», *Per què filosofia?*, Edicions 62, Barcelona, 1983.

insistit en la necessitat de reforçar la segona via abans d'arribar a la tercera; és a dir, i en el context d'una política cultural a Catalunya, cal establir els «projectes que amb toda claredat i radicalitat expressin una tradició i una manera de fer pròpies»²⁰. Per una altra banda, i en aquesta mateixa línia, Eugenio Trias, al final del seu assaig *La Catalunya ciutat*, ha deixat oberta la pregunta sobre la possible «idea característica» del pensament català²¹.

No trobarem respostes concretes i definitives en els filòsofs a l'exili que hem anat esmentat abans. Els podem mantenir en l'oblit en què tenim el nostre fragmentat passat filosòfic o, desvetllant aquest oblit, els podem incloure en un debat sobre la filosofia que s'ha fet i es fa en aquest país. És el repte sempre pendent de la filosofia del nostre país: barallar-nos, filosòficament, amb aquesta poca filosofia que tenim, explicant els buits que l'envolten —i que de vegades la constitueixen—, o perpetuar la nostra buidor filosòfica, que ja ens és tan pròpia.

²⁰ «Cultura i política», *Reflexions crítiques sobre la cultura catalana*, Departament de Cultura de la Generalitat, Barcelona, 1983, p. 173.

²¹ *La Catalunya ciutat i altres assaigs*, L'Avenç, Barcelona, 1984, p. 83.